Հրանտ Մաթևոսյան

Մենք ենք, մեր սարերը

2

2

Նախորդ Հովհաննեսը ծնեց նախորդ Եսայուն, նախորդ Եսային ծնեց նախորդ Հայկազին, նախորդ Հայկազը ծնեց Ստեփանին, որ արդեն նախորդ չէ, համամիութենական լենինյան կոմունիստական երիտասարդության միության շրջանային կոմիտեի երկրորդ քարտուղար է: Ղեկավար է և ասում է. «Մենք պետք է հարգենք հողի աշխատավորին»: Եվ այդ խոսքերի համար նրան սիրում են:

Հովհաննեսին չեմ տեսել, լսել եմ միայն, որ ապրել է հարյուր քսանյոթ տարի և վերջին երկու տարին գանգատվել է աչքերի թուլությունից: Եսայու միայն մահն եմ հիշում («Եսայուն ջուրը խեղդել է»: «Ո՞նց թե»: «Ուզեցել է ձիով անցնի, քշել է»: «Հանել ե՞ն»: «Դեռ չեն գտել»: «Թո՛ւ...»): Թաղումը չեմ հիշում: Միայն միտս է, որ շվարած թքողը փոխում էր տաբատը, ոտը խճճվել էր փողքի մեջ, ցատկոտում էր մի ոտի վրա և հայհոյում կարողին՝ կնոջը: Կնոջը չեմ հիշում, լուրը հայտնողին չեմ հիշում: Միայն՝ մի կաշվե թաց բաճկոն, անձրևի թակթկոցը պատուհանին և մի ոտի վրա ցատկոտելը. փողքը չէր գտնում: Իսկ Հայկազին՝ գիտեմ: Ես ուզում եմ պատմել Հայկազի մասին:

Հայկազին տարան: Պատերազմ չէր, զինծառայությունը վերջացրել էր, զինծառայություն չէր, բայց Հայկազին տարան: Տեղն անհայտ էր. կարող է՝ Անտառամեջ մի որևէ տեղ պահած էր, կարող է՝ հեռու Սիբիրում էր կամ դիմացի

Յատուկ Պոէմ

անտառում մի կաղնու ետև կանգնած, կարող է և պառկած էր, բայց այդ ինքը գիտեր, Անտառամեջը չգիտեր:

Այդպես՝ չորս տարի: Ապա սկսվեց պատերազմը: Պատերազմը հայտնաբերեց Հայկազին՝ դաշտային փոստ, N զորամաս, թիվ N, Հայկազ Եսայու Հովհաննիսյանին: «Դաշտային փոստ N զորամասը» նույնպես անհայտություն էր, բայց կարող էիր հասկանալ, որ այդ անհայտությունը նույնանում էր Մոզդոկ–Վոլգա–Մոսկվա–Լենինգրադ–Մուրմանսկ գծի հետ: Հետո այդ դաշտային փոստը դարձավ հավանական է Կիև, հավանական է Քյոնիգսբերգ, հավանական է Բուլղարիա, Ռումինիա, Չեխոսլովակիա... ապա ձգվեց ու փաթաթվեց Բեռլինին:

Եվ լեյտենանտ Հայկազը անհայտությունից, դաշտային փոստի միջով, Բեռլինով, ութ տարի հետո եկավ կանգնեց գյուղի տակ:

Մեկ ուրիշը՝ մի Մուշեղ, Երվանդ, Հակոբ կամ Ասատուր, երբ հեռու

ճանապարհների փոշին ոտքերին կանգնել է գյուղի տակ, Անտառամեջն ուրախությունից, ճիշտ է, ծղրտացել է, բայց իրեն չի կորցրել. հենց հաջորդ պահին Անտառամեջը հիշել է այդ Երվանդի, Հակոբի, Ասատուրի ծաղրանունը, քթախոսությունը, նրա պապի կաղությունը

ձախ ոտից, տատի կաղությունը աջ ոտից: Երկուսով տըմբըլը-տըմբըլը խնոցի էին հարում: Եվ, ճիշտ է, գյուղը հոսել է ներքև, լիճ տվել այդ

Ասատուրի շուրջը, ողողել չպպան պաչերով և, աղմուկով, ուրախությունից խոսքերի անկապությամբ, սրամտությունների տափակությամբ, պառավներին, երեխաներին, շան լակոտներին ու մյուս մանր բաները ոտքի տակ գցելով, քիչ առաջ կարկատվող ցանկապատը նորեն քանդելով՝ գյուղը նրան տարել, նստեցրել է սեղանի գլխին ու հիացած նայել, բայց շատ շուտ, հենց մյուս օրը, գյուղը նրան կանչել է ծաղրանունով. գոմի դռնից մեկը, թին ձեռին, կանչել է.

– Կուտո՛ւզով:

Յատուկ Պոէմ

Ասատուր Խաչատրյանը շարունակել է իր համար քայլել բանակային քայլերով, ձիգ, գլուխը վեր և զարմանալով գյուղի տների միհարկանիության վրա. «Բեռլինում տները... Բեռլինի կանայք... Գեներալն ասաց...»:

– Կուտուզո՛վ: Այ տղա, Ասատուր, քեզ եմ ասում, էդ ո՞նց է վրադ չես առնում: Ես ասում եմ Կուտուզով՝ ինքը ձեն չի հանում, կարծես Կուտուզովն ուրիշն է:

– Ասա,– մռայլ սպասել է Կուտուզովը:

Կանչողը փորձելիս է եղել հին ծաղրանունի թարմությունը, ուրիշ ասելիք չի ունեցել, և ծիծաղը դեմքին թրթռացնելով հարցրել է.

– Ասում եմ՝ ո՞ւր ես գնում:

– Ման եմ գալիս:

– Վայ, Կուտուզո՛վ, Կուտուզով... ասում է՝ ման եմ գալիս:

Անտառամեջն ա՛յսկերպ է փորձում՝ Ասատուրը կգնա ոչխար պահելո՞ւ, թե՞ հարցնելու է պաշտոնից: Անտառամեջին երկու օրը բավական է, որպեսզի ցանկացածդ Ասատուր Խաչատրյանին դարձնի Կուտուզով՝ փափախով և նման բոլոր բաներով, հոտը սարալանջին փռած և շները ոտների մոտ:

Գալով Մուշեղին, ապա նրան երկու օր էլ չսպասեցրին: Մի ժամ էլ չսպասեցրին: Չենց որ կանգնեց գյուղի տակ ճակատը սրբելու, վերևում մեկը, թին ձեռքին, գոմի դռնից վիզը ձգելով ասաց.

– Քանդվեշ դու, Անտառամե՛ջ... Էս քանդվածում ռուշերեն մի կար-գին իմացող էլ չկա, մարդ հետը խոշի...

– Մուշեղը եկա՞վ,– գոմում ծիծաղեց Իշխանը:– Տղերք, մարշալ

Ժուկովը հրաման տվեչ՝ Մուշե՛ղ Շանաշարյան, ոչնչացնել գերմանական տանկերը: Աշաչի՝ լշում եմ, մարշա՛լ: Կաճյուշան նշան բռնեչի՝ տըժժ-ճըժժ, ճըժժ-տըժժ...– Եվ Իշխանը գոմում շչճ-ից էնպիսի մի ցեխ սարքեց, որ Մուշեղն

ինքն էլ միջից դուրս չէր գա:

Իհարկե, Մուշեղին ևս շուքով-փառքով, ցանկապատները ջարդելով բերեցին, բազմեցրին սեղանի գլխին: Եվ չմեռա՛ծ, վերադարձած իրենց որդուն նայեցին արտասուքով լիքը աչքերով և աշաչին.

– Քանդվեշ դու, Անտառամե՛ջ, ինչ քանդվել եշ... Էս տնաշենի գյու-դում մի կարգին ռուշերեն իմացող էլ չկա՝ որ մարդ հետը խոշի...

– Չէ, չեմ աշել,– աշաց Մուշեղը,– մտաճել եմ, բայց չեմ աշել:

– Ժուկովն ու դու իրար հետ ո՞նց էիք, Մուշեղ, դու դրանից պատ-միր:

– Ես ու Ժուկովը, տղերք ջան...– սկսեց Մուշեղը և դեռ պատմում է, և դեռ պատմում են: Եվ ահա Հայկազը կանգնեց գյուղի տակ: Նա շատ էր տանջվել. գյուղը չհիշեց նրա ծաղրանունը: Ուրախությունից ծալվեցին գյուղի ոտները. գյուղը նստեց կարկատվող ցանկապատի մոտ, գոմի դռանը՝ թին ձեռին, մոռացավ խուրձ նետել կալսիչի բերանը, գոգնոցով թավայի պոչը բռնած՝ չտեսավ ձվածեղի այրվելը, լուցկի էր որոնում ծխախոտ վառելու՝ ձեռքը մնաց գրպանում, ձիով բարձրանում էր սար՝ չխթանեց, կորացա՛վ, կրծքով կպավ թամբին, ձեռքերը պարզել էր՝ ետ տալու վոլեյբոլի գնդակը, ձեռքերն իրենք իրենց կախվեցին, գնդակն իջա՛վ...

– Հրեն հա՛ Հայկազը:

Գնդակը վեր նետվեց, ձին խթանվեց, լուցկու բոցը գտավ սիգարետի ծայրը, կրակից հեռացված ձվածեղը հանգստացած վաշ արեց և կալսիչը խեղդվելով ծամեց խուրձը:

Նա ձորից կամաց բարձրացավ, մտավ գյուղ:

– Բարև, Ասատուր:

– Բարև, Մուշեղ:

Յատուկ Պոէմ

– Ո՞նց ես, Ստեփան բիձա:

– Բարև, Աբգար քեռի:

– Ո՛ւ, Բասա՛ր, Բասա՛ր... քը՛ս, քը՛ս, քը՛ս... չէ՛, ոտի տակ ընկած գյուղամիջի շուն է, չի հաչում:

– Բարև՛ ձեզ, երեխաներ:

Եվ թլվատ, զրնգուն, ռ-երը ղ, ր-երը ռ հնչեցնող մանկական ձայները կտրուկ ու միահամուռ շպպացրին.– Բա՛րև ձեզ...– ասես ցեխ սևահողում ռումբ խրվեց ու չպայթեց:

– Սա՛,– ասաց Հայկազը,– մեր Ավագի թոռն է: Միերի տղան:

– Սա՛,– ասաց Հայկազը,– քո մեծ տղայի տղան է, Աբգար, Սեր-

գոյի. աչքունքը գետամեջցու է, հարսդ պիտի որ գետամեջցի լինի, Արսենյան տոհմից:

– Սա՛,– ասաց Հայկազը,– մեր Վազգենի տղան է: Սա մեր Աշո-տինն է: Սա պարզ է, մեր Վաչեինն է, սա մեր Սերոբինն է: Սա Իշխո-

յինն է:

– Սրանք մե՛ր... Սրանք մեր Բաղդոյի աղջիկներն են: Խեղճը դեռ տղա չունեցա՞վ:

– Այս լավ տղան մե՛ր...– Հայկազը լավ էր հասկանում, թե ումն է այդ երեխան, բայց չէր հիշում նրա հոր իսկական անունը և չէր ուզում ասել ծաղրանունը. կարող է՝ զոհված լիներ:– Հերդ ի՞նչ է անում, տղա ջան:

– Խանութում աշխատում է:

– Ոտը ցավում է, մեջը բեկոր կա,– ասաց Աբգարը,– դասավորեցինք, խանութում է չարչարվում:

Յատուկ Պոէմ

– Լավ, ուրեմն սա մեր Ձիու տղան է:

Հետո Հայկազը ձեռքը դրեց մի պեպենոտ երեխայի գլխի ու շփոթվեց.– Սա մեր...– Հայկազը մի րոպե մտածեց և ասաց.– Սա Սահակի տղան է:

Իսկ երբ երեխաներից հեռացել էին, Հայկազն ասաց.

– Թքեմ Սահակի երեսին: Ինչո՞ւ չի կնոջը դուրս գցում: Կույրը կտեսնի, որ երեխան Սանդրոյի կտորն է:

– Դուրս է արել: Ուրիշ կին է բերել: Հարսանիք, զուռնա-դհոլ. մի ձի էր քշում ո՛ր...

– Ապրի:

Հետո Աբգարը Հայկազին հարցրեց. քաղաքո՞ւմ է ապրելու, թե կմնա գյուղում: Եթե քաղաքում՝ Աբգարը ծերացել է, հոգնել է, զզվել է կենտրոնների հետ կռվելուց, թող Հայկազը նախագահ դառնա: Դրա խոսքը կար դեռ աքսորվելուց առաջ:– Բավական է ինչքան սիբիրներում ու բեռլիններում գլուխ պահեցիր,– ասաց Աբգարը:

– Չէ,– ասաց Հայկազը:

Լեյտենանտն, իհարկե, կմնա բանակում, կդառնա գնդապետ, գեներալ, մեծ մարդ, քրոմե սապոգներով: Լեյտենանտի կամքով չի եղել, իհարկե, բայց ութ տարվա բացակայությունը, ինչպես էլ դատես,

կխռովեցնի գյուղի հետ: Երեխաներին ճանաչե՞ց՝ բավական է: Հայկազն իրավունք ուներ մոռանալու գյուղի ճանապարհը: Հայկազն աշխարհ է տեսել, աչքը սովոր է մեծ բաների, գյուղը նեղ կլինի նրա համար:

Հայկազը գնաց ֆերմա: Ասացին կրկնվել է այն, ինչ եղել էր նրա հոր հետ. առաջին համաշխարհայինից վերադարձած Եսային մտել էր հորթանոց և քսաներկու հորթի տվել քսաներկու մոր. սա նրանն է, սա նրանն է, սա էլ նրանը կլինի: «Ինչո՞ւ քսանչորսը չի: Ա՛, Ծաղիկը պառավել սատկել է, իսկ Սուրման նորից ստերջ է մնացել. ծախեք կորչի»:

Յատուկ Պոէմ

Բայց Հայկազին նորից տարան: Այս անգամ տեղն անհայտ չէր: Նամակ՝ գրում էր: Ծանրոց՝ ուղարկում էին. խնձոր, չիր, գուլպա: Նա խնդրում էր. «Գուլպան հաստ գործեցեք, հա՛ստ, բրդոտ: Խնձորի ձմեռային տեսակից ուղարկեցեք, ամառայինը փչանում է: Ուղարկեցեք, է՛, էն ներքևի ծառի խնձորից: Հետո գրում էր. ձմեռային էլ մի ուղարկեք, չի հասնում: Չիրը հասնում է: Գործս լավ է, աշխատավարձս բարձր է, բրիգադիր եմ»: Ապա ուղարկեց ընտանիքի խմբանկարը.

Դուսյա, Ստեփան, Անահիտ, Մարիետտա («գանք գյուղ՝ Մարո կասեք»):

– Է՛, ընտանիքավորվել ես, էլ չես գա:

Յոթ տարի հետո եկավ:

Մի քիչ մտմտաց, թե երեխաները կմոռանան ռուսերենը, հետո որոշեց.– Ընդհակառակը, հայերեն կսովորեն,– ու գնաց ֆերմաները:

Ասող-խոսող տղա էր Հայկազը, դրա համար էին աքսորում: Նստում էր տավարի մեջ ու փոխանակ տավարից խոսի՝ դժվար թե Տրոցկին պատահաբար լինի սպանված. եթե Գերմանիան հարձակվեց՝ Ամերիկան մեզ երևի օգնի: Մարդու համար տավարը քիչ էր, փորձում էր մտածել: Նրա մտածելուց վնաս չկար, բայց դրա պատճառով Հայկազը քիչ մնաց կորցներ իր պապերի ամենամեծ առավելությունը. նրա պապերը լավ ձի ջոկող էին. հազար հորթի միջից մի աչք ածելով ջոկում էին ապագա ցուլը:

Թիֆլիսաբնակ հին անտառամեջցի Ավետիք Մինասյանի հայր Օհանեսը ոչխարածն էր հողատեր ու գործարանատեր Արտաշես Ադիլխանյանի: Ադիլխանյանը տարվա կեսը լինում էր Փարիզ, մի անգամ եղավ Նյու Յորք, ճաշկերույթ էր տալիս Պետերբուրգ, Մոսկվա, հինգ տարին մեկ գալիս էր Գուգարք երկրամասի իր հողերը, քառասուն տարում մի անգամ պատահեց, որ անցավ իր հողերի Անտառամեջ մասով: Անձրև շրխկաց, իջավ ծածկի տակ սպասելու մի հինգ րոպե՝ անձրևը շռռաց ու շռռաց մի շաբաթ, տասն օր, կես ամիս: Եվ նա ձանձրացավ, սուտ հարցուփորձեց գյուղացիների ինչպեսությունը, ստիպված՝ նայեց մարդկանց երեսի և, ձանձրույթից, ասաց նրանց. «դուք ազնիվ

մարդիկ եք, տղերք». և, ձանձրույթից, սիրեց

նրանց: Անձրև էր մաղում, Արտաշես Ադիլխանյանի պապի թողած ոչխարապահ շունն ամբողջ գիշեր մեռելահաչ էր տալիս. Օհանես ոչխարածը դուրս եկավ ու փայտով խփեց շանը: Արտաշեսը երազի մեջ տեսնում էր ջուր ու շոգենավ ոչ այն է Փարիզ, ոչ այն է Մոսկվա, Արտաշեսի պապից մնացած գոմի կտուրը ծանրացավ, ճկվեց, իջա՛վ, նստեց ութ հարյուր քառասուն ոչխարի վրա: Շունն աղիողորմ ոռնում էր, Օհանեսն իրեն ասաց. «Էս շանն իզուր խփեցի», դուրս ելավ դուռը, և նրա սպիտակ մազերը կոշտացան ու հատիկ-հատիկ տնկվեցին գլխին. դուրս գալու հետ՝ գոմը դանդաղ ու փափուկ նստեց ութ հարյուր քառասուն գլուխ... Ոչխարը մի րոպե խախալվեց ինքն իր մեջ ու հանգստացավ: Ամբողջ հոտից կենդանի էր մնացել ծնոտը ջարդված մի հատիկ այծ: Արտաշես Ադիլխանյանը ժպտում էր իր պապի սարքած հասարա՛կ, հասարակ, ուղղակի միամիտ գոմի և մանավանդ այծի մկկալ չկարենալու վրա. ոչխարած Օհանեսի մազերը փափկեցին ու հատառհատ դարսվեցին գլխին, դեմքը թողեց կծկումը, թուլացավ: Գյուղացիները հողն ու փայտը ետ էին տալիս, ոչխարը հանում և կիտում էին կույտ-կույտ, իսկ շունը դանդաղ պտտվում էր

փլատակի շուրջը, ոտները քարշ տալով հոտոտում էր կույտերը, անձայն պտտվում էր գոմի ու կույտերի շուրջը՝ պոչը քարշ տալով: Ադիլխանյանն այսօր անպայման ճանապարհվելու էր, Մորոզովների հետ պայմանավորվածություն կար հանքային ջրերում միասին անցընել օգոստոս ամիսը: Այդքան անկեղծ վշտի համար ոչխարածին նա նվիրեց հարյուր ռուբլի փող ոսկով և ասաց, որ եթե Օհանեսը քաղաք քոչելու միտք ունենա՝ նրա համար լավ աշխատանքի տեղ կա իր գործարանում: Հովիվ ընկերները նախանձում էին պապ Օհանեսին, Օհանեսը մեկ շատ ուրախ էր, մեկ էլ շատ տխուր, իսկ շունը պտտվում էր գոմի շուրջը, իր պտույտները՝ դանդաղ, խաղաղ, խելագար: Տասնհինգ օրվա մեջ մի կանաչ արև բացվեց, արևի հետ Ադիլխանյանը ճանապարհ ընկավ, Օհանես ոչխարածը կամուչկամ կապում էր բեռները, իսկ շունը մեռել էր գլուխը թաթերին, իր կորսված հոտի մոտ:

Խեղճի համար աշխարհը մի հոտ ոչխար էր:

Յատուկ Պոէմ

Աշխարհը մի հոտ ոչխար էր նաև Օհանեսի տղա Ավետիք Մինասյանի համար, որ համակովկասյան համբավի մասնագետ էր Ադիլխանյանի (հետո՝ Կեցխովելու անվան) գործարանում, բայց երազի մեջ տեսնում էր մանկության օրերի գառները, ուլիկները, լուռ հովտի կանաչ արևը և ծեր, խաղաղ գամփռը:

Թիֆլիսաբնակ՝ հին անտառամեջցի Ավետիք Մինասյանի կրտսեր

Ալեքսանդր որդին կատաղած օդաչու էր: Երբ նա օդ էր ելնում, գերմանական հրամանատարությունը թռչող իր նավախմբերին հայտնում էր, որ թռիչքի մեջ է կատաղած կործանիչ Ալեքսանդր Մինասյանը: «Ա՛խտունգ, ա՛խտունգ, ա՛խտունգ – զգո՛ւյշ, զգո՛ւյշ, զգո՛ւյշ» – տագնապում էր գերմանական հրամանատարությունը: Ալեքսանդրով հիանում էին թշնամական բանակների բոլոր սավառնորդները: Գերմանական հրամանատարությունն, ասում են, շքանշան էր տալիս նրանց, ովքեր Ալեքսանդրի հետ եղել էին միևնույն երկնքում և վերադարձել էին: Հարյուրերորդ մարտում նրա ինքնաթիռը դուրս չեկավ

«մահվան օղակից»: Միոտանի Ալեքսանդրը ծանր արդյունաբերության մինիստրի ռազմական խորհրդատուն էր, կարևոր գործարանի գլխավոր կառավարիչ էր, հետո՝ թաղիքի ձեռնարկության վարիչն էր, հետո՝ շուկայի կրպակում վաճառում էր բաց գինի, վերանորոգող արհեստանոցում կարկատում էր նավթավառ, մթերային խանութի բեռնակիր էր, իսկ հետո նստեց փոստի դռանը՝ ամիսը մեկ ստանալու ոտքի գինը: Երկնքի Ալեքսանդրը հարբում էր, ոտքերը լայն դրած կանգնում մայթին և չհասկանալով նայում գետնի մարդկանց: Երկնքի Ալեքսանդրը ոտքերը լայն դրած մնում էր մայթին, զույգ ձեռքով բռնում գլխարկը և պարզվում երկնքի ճեպաթռիչ վայոցին: Սլացքի հետ պտտվում էր մայթին, փայտե ոտը չէր ճկվում նրա պտույտի հետ, և երկնքի Ալեքսանդրը երկար հասակով մեկ տապալվում էր գետնի մարդկանց ոտքերի մոտ: Կռանում էին բարձրացնելու՝ նրանց ձեռքերից թափթփվում էր մեռածի պես, ծնկում էին տեսնելու մեռած է թե մեռած չէ՝ ուուուուուո՛ւ, ցածր վայում էր գինեհոտի հետ իբր թե կործանիչ սավառնակի վայոց: Մայթերի ոտքերի միջից նա չքվեց անհայտ մի օր, աննկատ: Երբ նրա կործանիչը դուրս չէր եկել վարընկեցից՝ ռազմաօդային բարձր հրամանատարությունը հաղորդել էր նրա մահը: Այսպիսով, ուրեմն, Ալեքսանդր Մինասյանն ունի մահվան մեկ տարեթիվ:

Երկրորդ մահը փրկություն էր նրա համար: Գետնի վրա նա իրեն ուտում էր:

Գետնի վրա օդաչուներն իրենց ուտում են: Այդ՝ բոլորը գիտեն և ասում են, թե դժվար է նույն ժամանակահատվածի մեջ տեղավորել

հողագործի և սավառնորդի արհեստները. ասում են նորը՝ սավառնորդի արհեստը, բերում է քամահրանք հողագործության նկատմամբ: Աստվա՛ծ չաներ: Գիտե՞ք ինչ կլիներ. Անտառամեջը կխռովեր անտառամեջցուց, անտառամեջցին չէր որսա գարնան այն պահը՝ երբ կոտեմի սերմը տալիս են հողին, այն պահը՝ երբ մեղվանոցի ճակատը շրջում են հարավից արևելք: Անտառամեջցին ամառվա շոգ օրերից մեկը չէր առանձնացնի որպես հնձի սկիզբ, կկորցներ պատվաստի շիվերը պահ տալու խորությունը տաք հողի մեջ: Դրանք երկրագործության ցուցումներով չէին արվի, երբե՛ք: Այստեղ ջերմաչափը ոչինչ է: Ոչ մի ջերմաչափ էլ չի արտացոլում այն խորությունը, որ սովորական շիվը դարձնում է պատվաստի շիվ. երկրագործության ոչ մի դասագիրք էլ չի նշում այն օրը, երբ Անտառամեջի մեղվանոցից հարավ մանանաթափ է լինում ծաղկած լորենին, իսկ մեղվանոցից արևելք՝ պայթում է նեկտարածաղիկը:

Եթե բոլորն էլ օդաչուի պես շուռ գային դեպի աստղերը, և ջրվորը

չլսեր կշտացած հողի թեթև տնքոցը, մեղվապահը չբռներ հեռու սարափեշերին բացվող նեկտարածաղկի բուրո՛ւմը... (նրա հրավերն այնքան թաքուն է, որ ուրիշների, ոչ մեղվապահների համար նեկտարածաղկի նույնիսկ փունջը չի բուրում), կլիներ մի անհամ, անհա՛մ, անվերջ անհամ աշխարհ:

Եթե մեղվապահն աշխատեր ի պաշտոնե, արջին չէր տեսնի, որովհետև նա մեղվաբույծ է, պահակ չէ, իրեն միայն ծխարար են տվել ու դեմքի ցանց, հրացան չեն տվել կրակելու համար: Արջը ժայռի տակ չէր կանգնի, կշրջաններ, կմտներ մեղվանոց, փեթակները ձորը կթափեր, որովհետև լիքը շրջանակներ չէր գտնի: Լիքը շրջանակներ չէր գտնի, որովհետև մեղվապահը ժամանակին մեղվապարսերն ուղղած չէր լինի դեպի սարալանջերը:

Մի անգամ Անտառամեջի հովվին խռովեցրին հոտից: «Անասնապահություն» դասագրքի համաձայն, հոտը պետք է խուզված լիներ, և Անտառամեջը պետք է վաղուց փակած լիներ բրդամթերման իր հաշիվները: Բայց «Անտառամեջում դանդաղում էին», «խոստումներ էին տալիս, բայց ոչ բուրդ», «ահազանգումներին պատասխանում էին լռությամբ», «սայլը տեղից չէր շարժվում», «այդպես հանդուրժել չէր կարելի»: Եվ հրահանգիչ ուղարկվեց պատճառները պարզելու, և պարզվեց, որ... Անտառամեջի ղեկավարները... քսաներորդ դարում... անձրևների պատճառով... խուզը... ձգձգում են: Ճի՞շտ են ընտրված

այստեղ, արդյոք, ղեկավարները: Պատասխանը երկու լինել չի կարող՝ ո՛չ:

– Ինձ համար միևնույն է,– ասում էր նախագահը,– ղեկավար չլի-նեմ, խուզվող կլինեմ: Ախար ինչպե՞ս թե միևնույն է ինձ համար,– գոռում էր նախագահը,– ես թո՛ւյլ չեմ տալիս իմ ոչխարը խուզել:

– Մեր ոչխարն է, մենք չենք խուզում,– ասում էր հովիվը,– մենք մեր թշնամին չենք:

– Սխալը հենց այդ է, էլի,– ասաց հրահանգիչը,– համապետական գործը դարձնում եք մասնավոր գործ: Շան գլուխն այդտեղ է թաղված:

Նախագահին կանչեցին կենտրոն, իսկ հովիվը հրահանգչի գլխավորությամբ շարունակեց խուզը: Հոտի կեսը խուզեց ինքը: Օրվա մեջ քնում էր չորս-հինգ ժամ: «Խուզե՛նք, ընկեր հրահանգիչ, հերն էլ անիծած, խուզենք՝ թող ջարդվի: Շեն մնա պետությունը, սրանով ոչխարը հո չի՞ պրծնում, հրեն Ղազախստանը լիքը ոչխար է»:

Մթերումը յոթմղոնանոց քայլերով առաջ գնաց, նախագահին հայտարարեցին կուսակցական նկատողություն՝ կցելով անձնական գործին, իսկ մատղաշը լրիվ ջարդվեց:

Հետո հովիվների մեր այս հանրապետությունը կորցրեց ինքնուրույնությունը: Գլխաքանակը վերականգնելու հազար ձև առաջարկվեց, բայց հովիվները

դրանից գլուխ չէին հանում. նրանք չէին հասցնում առաջարկների, ցուցումների ու կարգադրությունների ետևից: Նրանք պետք է այդ բոլոր միջամտությունները հավաքեին իրենց բուռը, ծանրութեթև անեին, մերժեին, ընդունեին, բայց կորուստն այնքան մեծ ու վերականգնմանը տրամադրված ժամկետն այնքան կարճ էր, որ նրանց համար խելացի ու գործնական էին բոլո՛ր, բոլոր խորհուրդները:

– Այ դու բարով եկա՛ր... Մեր սարերը քեզ նվե՛ր: Ինչպես ենք ապրո՞ւմ: Լավ ենք ապրում: Եթե մինչև հեղափոխությունը մեր գյուղն ուներ... ապա այժմ ունի... Ինչպես նաև ռադիո, թերթ, էլեկտրականություն...

Հետո, վարժեցրած երեխայի պես, փափախը գլխներին թեք էին դնում, ֆերմայում Վանու միակ յափնջին քաշում ուսներին, մահակը դեմ էին տալիս կռնատակներին և, հերթով, ժպտում լուսանկարող սարքին: Հետո լրագրողին ասում էին.

–Գայիր մածուն ուտեիր, լավ սառը մածուն ունեմ:

Իսկ ունենում էին ոչ թե մածուն կավե թասի մեջ, այլ ձկան պահածո, ուրիշ այլ բան և մածնից տասն անգամ լավ բան: Բայց հովիվհովիվ էին խաղում. հովիվը պետք է մածուն ունենա: Նա, կարգին կրթության տերը, վաղը կարող է բանակ զորակոչվեր և դառնար փորձարկող օդաչու, կարող է համալսարան մտներ և հետո խրվեր քսաներորդ դարում ծնված գիտությունների ճիշտ կենտրոնը. նա երեկ դպրոցում շարադրության մեջ իր շողոքորթ-հյուրասեր պապին հո չէ՛ր ծաղրում, իսկ հիմա իրեն վերագրում էր պապերից եկող մի երկու իմաստնանման առած. «Հին խոսք է, ամառը թե պառկեմ հովեր՝ ձմեռը կսատկեն կովեր»:

Թվաց թե աշխարհը գնահատող բանակը ստվարացավ հազարով էլ, և հազարով պակասեցին աշխարհին աշխարհ դարձնող ձեռքերը: